

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. ем. дфн Веселин Петров Петров

за материалите, представени от доц. дфн Кирил Пламен Карталов за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 2.3.

Философия (Философска антропология - Политиката на Ватикана през Втората световна война и нейното отношение към еврейския въпрос)
за нуждите на секция „Антропологически изследвания“ при ИФС-БАН

С решение на научното жури (определено със Заповед на Директора № РД 09-366.1/27.09.2025 въз основа на решение на Научния съвет на ИФС-БАН, Протокол 16/09.09.2025) (Протокол № 1/14.10.2025 от първото заседание, насрочено със Заповед на Директора № РД 09-399/13.10.2025) по конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 2.3. Философия (Философска антропология - Политиката на Ватикана през Втората световна война и нейното отношение към еврейския въпрос), обявен в ДВ, бр. 61/29.07.2025 за нуждите на секция „Антропологически изследвания“ при ИФС-БАН, съм определен да напиша рецензия за участниците в конкурса. Съгласно Чл. 46, ал. (2) от Правилника на ИФС за приложение на ЗРАСРБ следвам следната структура на рецензията:

1. Общо описание на представените материали: За участие в конкурса документи е подал един единствен кандидат – доц. дфн Кирил Пламен Карталов, като редовността на документите е проверена от техническа комисия, определена със Заповед на Директора на ИФС-БАН № РД-09- 374.3 от 30.09.2025г. Кандидатът притежава диплома за доктор на науките № 001686/31.10.2024; удостоверение за доцент № 000937/20.07.2016; удостоверение за трудов стаж № ЛС-05-10-126/ 30.06.2025, от което се вижда, че кандидатът има повече от 7 години стаж по специалността в БАН. Кандидатът участва в конкурса със следните научни трудове: хабилитационен труд – публикувана монография: Карталов К., *Звукът на мълчанието. Пий XII и еврейският въпрос в светлината на Ватиканските архиви*, Издателство „Изток-Запад“, София 2025, 560 стр. ISBN 978-619-01-1606-6, който носи 100 т. по таблицата за минималните изисквания на НАЦИД и на ИФС-БАН (при изискван минимум именно от 100 т.); публикувана монография, която не е представена като основен хабилитационен труд: Карталов К., *Трансформации на политиката: от двадесетото столетие до глобалната епоха*, Фондация за изкуство и култура „Арс Милениум МММ“, София 2025. ISBN 978-

954-2950-64-6, която носи 100 т. по таблицата за минималните изисквания на НАЦИД и на ИФС-БАН; публикувана книга на базата на защитен дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен "доктор" или за присъждане на научна степен "доктор на науките": Kartaloff K., I fiori delle nazioni. Pellegrini sul Cammino di Santiago, Fondazione per l'arte e la cultura "Ars Millennium MMM", Sofia 2024, 800 pagg. ISBN 978-954-2950-56-1, която носи 75 т. по таблицата за минималните изисквания на НАЦИД и на ИФС-БАН; 15 статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томовете, които носят общо 150 т. по таблицата за минималните изисквания на НАЦИД и на ИФС-БАН (или общо 325 т. по показател Г от таблицата за минималните изисквания на НАЦИД и на ИФС-БАН при изискуем минимум от 220 т.; посочени и описани цитирания и рецензии в научни издания, които му носят 160 т. по таблицата за минималните изисквания на НАЦИД и на ИФС-БАН при изискуем минимум от 120 т.; както и описание на данните от последната група по таблицата за минималните изисквания на НАЦИД и на ИФС-БАН (показател Е), които му носят 135 т. при изискуем минимум от 100 т. От представените за сравнение таблици на НАЦИД за „доктор на науките“ и за „доцент“ се вижда, че публикациите, с които доц. Карталов кандидатства за акад. длъжност „професор“, са различни от публикациите, които са били представени за „доктор на науките“, а също и от публикациите, с които е кандидатствано за акад. длъжност „доцент“.

От горепосоченото описание се вижда, че **кандидатът отговаря напълно на изискванията на Чл. 3, ал. (3) от ЗРАСРБ и на това основание трудовете, с които кандидатства в конкурса, могат да бъдат оценявани по същество (т.е. по своите научни качества) от научното жури, избрано за този конкурс.**

2. Обща характеристика на научната, научно-приложната и педагогическата дейност на кандидата; коя от тях доминира: От представеното CV на доц. Карталов се вижда, че преобладаващата му дейност от момента на постъпването му в ИФС през 2016 г. има научен и научно-приложен характер. Освен публикациите и цитиранията, той има 8 от общо 11 съставителства и редакторства на трудове, издадени от 2016 г. насам; участва в момента в един международен и един национален проекти; както и е участвал в над 20 авторитетни международни форума след 2014 г. и в още близо толкова преди 2014 г. Има и експертна и консултантска дейност през последните години като съветник на апостолическия нунций в България и Северна Македония, 2018–2019, както и съветник на Председателя на Българска академия на науките в периода 2013–2016 г.

3. Учебна дейност на кандидата от началото на кариерата му/й: лекции, упражнения, учебници и учебни помагала, ръководство на докторанти, специализанти и дипломанти. Доц. Карталов има богат преподавателски опит, той е хоноруван преподавател в Историческия факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“, като е водил следните курсове у нас и в чужбина:

- История и основни принципи на дипломацията и разрешаването на конфликти, СУ „Св. Климент Охридски“, 2024–.
- Традиционните религии и противодействието срещу тероризма, Съвременни международни конфликти, Еволюция на международното мироопазване, Международни отношения и сътрудничество на Югоизточна Азия, НБУ, 2024–.
- The European Identity of the Balkans, Graduate School of Humanities, Osaka University, January 2024.
- Публична лекция в НБУ, София, 4 април 2023.
- Външната политика на ЕС, Департамент по политически науки, НБУ, София, Февруари–Юни 2023.
- Cultural diplomacy: comparative approaches, actors and genres, Master in Advanced Public and Cultural Diplomacy for International Relations, ASERI, Milan, 2019–.
- Storia diplomatica dei Balcani, Facoltà di Scienze Politiche e Sociali, Università Cattolica di Milano, 2017–2019.
- Папска дипломация, Дипломатически институт към Министъра на външните работи на Р. България, 2013–.
- Политология (лекции и упражнения), Университет по библиотекознание и информационни технологии, София, 2009–2017.

Бил е рецензент на редица магистърски тези и на някои проекти. Редица от публикациите му могат да се използват и в преподавателската дейност.

4. Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата в публикациите, с които кандидатства за акад. длъжност „професор“:

Както вече посочих, доц. Карталов кандидатства в конкурса с хабилитационен труд – монография, както и с още 15 статии и студии на английски и италиански езици, публикувани предимно в чужбина.

В тази връзка на първо място на анализ подлежи монографичния труд: Карталов К., *Звукът на мълчанието. Пий XII и еврейският въпрос в светлината на Ватиканските архиви*, Издателство „Изток-Запад“, София 2025, 560 стр. ISBN 978-619-01-1606-6.

Монографията се състои от предговор, три глави, всяка от които с по няколко

параграфа, епilog и библиография (от 345 заглавия на латиница) архивни документи (над 250 документа), над 700 бележки (редица от които съдържащи нови източници, неспоменати в библиографията), ценен архивен снимков, както и архивен видеоматериал – нещо, което рядко се среща в монографични трудове, а съдържа ценни исторически кадри. Предмет на изследването е позицията на Ватикана (в лицето най-вече на папа Пий XII) към еврейския въпрос по време на Втората световна война, както и по-общо отношението на Католическата църква към антисемитизма и антиюдаизма през XIX и XX век, отношението на Ватикана към тоталитарните режими през първата половина на XX век, като авторът дава свое тълкуване на „мълчанието“ на папа Пий XII. По своя характер изследването е интердисциплинарно, тъй като се отнася до историята, папската дипломация, антропологията, философията, социалната и индивидуалната психология и др. хуманитарни области.

Както посочва самият автор „Целта на настоящото изследване е да обясни позицията на Светия престол в лицето на папа Пий XII по отношение на еврейския въпрос по време на Втората световна война чрез проучване на Ватиканските архиви, като се изхожда от анализ на еволюцията на позицията на Католическата църква спрямо антисемитизма и антиюдаизма през вековете.“ (с. 42) За реализирането на тази цел авторът решава конкретни задачи: „представяне на личността и разкриване на делото на папа Пий XII; проследяване на отношението на Католическата църква към антисемитизма през вековете; разкриване на отношението на Светия престол към тоталитарните режими през 30-те и години на XX век; изследване и съпоставка на папската дипломация през първата половина на XX век; описание на поведението на Светия престол спрямо изстреблението на евреите през 1942 – 1943; проследяване на информацията за „пленьване“ на папата; опит за тълкуване на т.нар. мълчание на Пий XII.“ (с. 42-43)

Това изследване е напълно новаторско за специализираната българска литература, а в голяма степен и за световната литература, тъй като се основава на редица архиви, достъпът до които е разрешен едва след 2020 г. Разбира се, в настоящата рецензия аз няма да анализирам всички гореспоменати аспекти на проблемите, нито ще излагам съдържанието на монографията. Моята задача като философ е да посоча преди всичко философските аспекти на приносите в тези публикации – именно това е от значение за оценката на научните достойнства на монографичния труд на кандидата за професор.

Доц. Карталов посочва 12 приносни момента в своето изследване. Аз съм напълно съгласен с тях, като особено бих искал да акцентирам върху следните от тях,

коментирайки ги и привеждайки конкретни пасажии от самата монография:

Един от съществените приноси е открояването на личността на папа Пий XII, когато авторът казва: „Има двама Пий XII. Единият е онзи на преносимия престол или вгълбен в молитва, или преминаващ през големите ватикански зали, благославяйки и утешавайки. Другият е този, който седи на масата, изучавайки и разработвайки плановете си за действие“. *От една страна е „отецът“ със своята конкретна благотворителна и утешителна дейност по отношение на „чедата“, а от друга - върхът на християнството, водачът на Католическата църква. Това са ролите, които папата играе по време на войната.*“ (с. 170-171, курсивът е в оригинала)

Друг съществен принос се съдържа в анализа на автора, че „Причините за конкордатната политика на Светия престол трябва да се търсят в папската обсебеност от комунизма - истински „кошмар“ за Светия престол от десетилетия насам, който е толкова дълбоко вкоренен, че компрометира правилната оценка на събитията.“ (с. 182) „Респектът към конституираната власт, независимо от всяка морална присъда срещу нея, парализиращият антиболшевизъм, липсата на каквато и да е свобода на действие, причинена от предишни договорености с неоезически режими, са компрометирали ефикасността на учението на Светия престол, затворен в тесни пространства, от които да може да произнася само абстрактни думи, лишени от всякакъв пророчески смисъл. По тази причина, поне в конкретен план, папската дипломация свива действията си единствено около опазването на Рим.“ (с. 183)

Доц. Карталов откроява за изследване въпроса за анализ (и прави опит за такъв анализ) на разликата между антисемитизъм и антиюдаизъм – въпрос, който досега не е бил достатъчно (или въобще) разглеждан в специализираната българска литература. Този анализ е предпоставка за изясняването на еврейския въпрос по време на Втората световна война, или по думите на доц. Карталов: „Еврейският въпрос по време на Втората световна война може да бъде разбран, само ако се вземат предвид дълбоките корени на антисемитизма в християнска Европа.“ (с. 218); „... за да се прецени какво ще се случи с Църквата и християните в годините на нацисткия антисемитизъм и Холокоста, освен вековната тежест на „древната омраза“ трябва да се помни и по-новата тежест на политическия антисемитизъм на непримиримото католическо движение.“ (с. 231)

Освен това „За мнозинството католици евреите все още не са родоначалници на тяхната вяра, а врагове на религията им. ...всичко това обяснява слабостта на реакцията на Светия престол, както тази на германския католицизъм, така и на международното католическо мнение пред лицето на нацисткия антисемитизъм.“ (с. 241-242)

За отношението на Светия престол по времето на Пий XI доц. Карталов посочва: „Постепенното преминаване, осъществено главно от Пий XI, от категорията „държавопоклонничество“ към категорията „неопаганизъм“ и накрая, през 1938 г., към категорията „тоталитаризъм“ бележи пътя на постепенното усвояване на антихристиянското естество на националсоциализма, към който фашизмът сякаш се приближава идеологически. ... възприемането на понятието „тоталитаризъм“ като обединяваща категория за обозначаване на фашизма, нацизма и комунизма в рамките на едно и също осъждане ще позволи преодоляването на принципа на „по-малкото зло“ като дискриминиращ елемент в отношенията с режимите на Мусолини, Хитлер и Сталин.“ (с. 337-338). И още: „Резервираното отношение към евреите и по-общо, към извънвоенните зверства, извършвани от нацизма и неговите съюзници, произтича не само от трудността да се отчете ситуацията, не само от необходимостта да се запази Църквата като място за убежище, но също така и най-вече от необходимостта да не се компрометира крехкото равновесие, което едно вътрешно отслабване на Германия би изместило в полза на Съветския съюз с опустошителни последици за Католическите църкви в Източна и Централна Европа.“ (с. 371)

Доц. Карталов обръща специално внимание на „отношението на Католическата църква към „пълномащабната“ война“ (с. 344) и на доктрината на Светия престол за „безпристрастността“, като цитира, че „докато неутралитетът на една държава предполага известно отчуждение, ако не и безразличие по отношение на същността на конфликта между трети страни и на интересите на воюващите, безпристрастността съдържа в себе си действие, вдъхновено от отстоявана справедливост, както и ориентирано към едно по-висше благо.“ (с. 344)

Важен извод на автора е и констатацията, че „Втората световна война следователно се различава от Голямата война по няколко причини: Холокоста, комунистическите религиозни гонения, извършвани от Съветския съюз, присъствието на Съпротивата, която води война, различна от тази на редовните армии, и участието на цялото цивилно население в конфликта.“ (с. 375)

Ценността на изследването, от философска гледна точка, на доц. Кирил Карталов проличава и от факта, че изводите, до които той достига, са напълно в съгласие и в синхрон с изводите, направени от видни философи още през първата половина на XX век, без при това той да е бил запознат предварително с тях. Поразително е прозрението и изводите по еврейския въпрос, направени например от видния философ Алфред Норт Уайтхед (1861-1947) в неговата статия „Апел към здравия разум“ (Appeal to Sanity),

написана още в навечерието на Втората световна война през 1939 г. и публикувана посмъртно през 1948 г. в книгата му: Whitehead, A.N. *Science and Philosophy*. New York: Philosophical Library, 1948, pp. 61-83, където философът посочва: „Нашата модерна прогресивна цивилизация дължи своя произход главно на гърците и евреите. ... Устойчивият навик за прогресивна дейност са откритията на гърците и семитите през чудните хиляда години, които предшестват и включват основаването на християнството. ... Следователно при подхождането към еврейския проблем, както той съществува понастоящем, ние резглеждаме един от факторите, оперативни за поддържане на много ценности на живота. Въпросният проблем не е щастието на една ограничена група. Това е съдбата на нашата цивилизация. Днешната цивилизация е в опасност ... тук ние подхождаме към основното учение на религията. Да се прикачи тази координация на ценност към една ограничена обществена група е попадане във варварския политеизъм.“ (Whitehead 1948, pp. 72-73) Той отбелязва още, че „В простата епоха на Средновековна Европа чиновничеството и евреите са служили на главните цели на вплитането на многообразието на живота в единство на прогреса.“ (Ibid, p. 74); „Разбира се, евреите не са единственият фактор създаващ прогрес в Западния живот. Но тяхното служене е огромно. ... евреите са били безценен фактор в напредъка на европейската цивилизация.“ (Ibid, pp. 74-75)

По отношение на войната и еврейския въпрос Уайтхед казва (забележете, че това е писано през 1939 г. в навечерието на войната!): „Една непосредствена война вероятно би довела до клането на стотици хиляди евреи, заедно с избиването на други милиони от различни нации. Европа може да бъде принудена към война от дивата страст на диктаторски държави да постигнат доминация. За демокрациите е необходимо да се въоръжат и да бъдат бдителни. Но войната не може да реши еврейския въпрос.“ (Ibid, p. 75) А също: „Днес сме свидетели на рецидив на варварството. Тази тенденция засяга всяка страна. Но тя е центрирана в Европа, а в Европа Германия е главното седалище на порочната експлозия. Общата характеристика е свръх подчертаване на идеята за националност, произвеждаща идеала на тоталитарната държава. ... Евреите са първият пример на този отказ да се покланят на държавата. Но религиите, изкуствата и науките ще са следващите, докато човечеството се редуцира до малко създания, подчинени на бога-държава, вплътена в някой богочовек. Стойността на живота е в опасност.“ (Ibid, p. 75) И в крайна сметка се заключава: „Християнството е основано в Йерусалим, прокламирайки идеали отвъд обичайните навици на света. Християнската църква, която е дала на Европа нейната модерна цивилизация, се е установила в Рим, където дългият

навик на имперско управление е приспособил идеалите към непосредствените потребности. Християнството е спечелило своята дарба от Юдея, а своята сила на оцеляване от Римската империя. В резултат Християнството е еврейско създание смесено с Римска стабилност.“ (Ibid, p. 81)

По отношение на войната и мира Уайтхед посочва като общо определение на човешката цивилизация, че „едно цивилизовано общество проявява петте качества на Истина, Красота, Приключение, Изкуство, Мир“ (Whitehead, A.N. *Adventures of Ideas*. New York: The Free Press, 1967/1933, p. 274) и подчертава: „за отбелязване е, че войната, дори и да е успешна, може само да увеличи войнственото вълнение. Спасението е мирът, подхранващ бавния растеж на цивилизовани чувства“ (Whitehead 1948, p. 64).

Съвпадението на изводите на доц. Карталов с посочените констатации на видния философ само подчертават коректността, достоверността и ценността на тези изводи за изследователската общност, работеща по тези проблеми.

Статиите и студиите, представени за участие в конкурса, могат да се групират тематично в следните групи:

- Публикации, съдържащи елементи от приносите на основния представен хабилитационен труд – това са публикации с №№ 2, 4, 12 и 16 от приложения списък на публикации, с които доц. Карталов кандидатства в конкурса, които са използвани при написването на хабилитационния труд.
- Публикации с приносни моменти в областта на папската дипломация – това са публикации с №№ 3, 5, 9, 10, 11, 13 и 14 от приложения списък. В част тази група публикации се очертава как папа Йоан XXIII развива визия за мира, основана на истината, справедливостта и милосърдието, анализира се трайното наследство на енцикликата *Pacem in Terris*, която продължава да вдъхновява усилията за мир в съвременния свят, за което свидетелства и посещението на папа Франциск в България през май 2019 г.; в други се предлага нов подход към изследването на папската дипломация, обяснява се понятието „папска дипломация“ и историческата еволюция на Светия престол в международните отношения и се аргументира връзката между дипломатическата дейност на Светия престол и деликатните въпроси на мира и войната; в трети се анализира посещението на папа Йоан Павел II в България през 2002 г. и ролята му в миротворческия процес.
- Публикации с №№ 6, 7, 8 и 15, в които се разглежда опита на патриарх Йосиф II да помири Източната и Западната църква в навечерието на настъплението на

Османската империя; изследва се връзката между европейската идентичност и християнството чрез учението на Йоан Павел II; разглежда се значението на междурелигиозния диалог.

5. При колективни публикации – определяне на приноса на кандидата.

Доц. Карталов няма представени публикации в съавторство, на всички свои публикации той е единствен автор.

6. Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература.

В таблицата за минималните изисквания на НАЦИД и на ИФС са представени 16 цитирания и публикувани рецензии за трудове на кандидата в престижни издания, които събират 160 т. при изискуем минимум от 120 т. В CVто на кандидата и в представения списък на цитиранията са представени поне още толкова цитирания от предходни години. Това показва добра видимост на кандидата в научното пространство. Трябва да се има предвид и фактът, че последните му публикувани трудове, в които той има съществен научен принос, тепърва се очаква да бъдат цитирани в предстоящите години.

7. Критични бележки на рецензента по представените трудове, включително и по литературната осведоменост на кандидата.

Нямам критични бележки по съдържанието на представените от доц. Карталов трудове. Бих изразил единствено известно съжаление, че в основната монография – поради нейния и без това голям обем – не е имало как да бъдат по-подробно описани и обяснени „дълбоките корени на антисемитизма в християнска Европа“ в предишните векове. От приложените трудове на доц. Карталов, както и от посочената в тях използвана литература личи високата литературна осведоменост на кандидата в изследваните тематични области.

8. Лични впечатления на рецензента за кандидата и други данни, непосочени в предходните точки.

Познавам доц. Карталов от повече от 10 години. Личното ми впечатление е за изключително талантлив и много трудолюбив учен, който при това е и много добре организиран и отговорен по отношение на работата си и на ангажиментите, които поема – все качества, които са отличен атестат за един превъзходен учен. Изследванията му, развиваните идеи и аргументацията са изключително задълбочени и новаторски. Доказателство за това са научните награди, които е получавал досега: Монографията *La sollecitudine ecclesiale di monsignor Roncalli in Bulgaria (1925-1934)*, публикувана от Ватиканското издателство LEV през 2014 г., е избрана сред близо 200 европейски

заглавия за финалист в категорията „Историческа наука“ на 47-то издание на европейската награда *Premio Acqui Storia*. Получил е и отличие за принос в популяризирането на българското културно-историческо наследство и развитие на националната идентичност от Милано през 2025 . Носител е на II награда в категория „Хуманитаристика“ на Портала за култура, изкуство и общество за 2025 г. за книгата си *Цветята на нациите*. Има и номинация за наградата „Христо Г. Данов“ в областта на хуманитаристиката за 2025 г. за същата книга.

Признание за организационните му качества е членството в редица авторитетни организации като: Commission Internationale d'Histoire et d'Études du Christianisme (СИНЕС), 2025–.; Società Italiana di Storia Internazionale (SISI), 2024–.; International Council of Museums (ICOM), 2022–.; The International Association of the Wagner Societies (RWVI), 2017–. Доц. Карталов владее италиански, английски и испански езици, което също съществено допринася както за широкото ползване на чуждоезикова научна литература, така и за разпространението на неговите идеи в чужбина.

Нямам съвместни публикации с доц. Карталов и не съм в конфликт на интереси.

В ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Направеният анализ на дейността на доц. Карталов в горепосочените точки въз основа на представените за кандидатурата му трудове и документи очертава изключително високи постижения кандидата в научно-теоретично, научно-приложно и научно-организационно отношение, като данните далеч надхвърлят изискуемия минимум по критериите на НАЦИД и на ИФС-БАН. Изследванията и тезите, защитавани особено в последните му монографични трудове са новаторски и представляват съществен принос не само в нашата, но и в световната специализирана литература, посветена на разглежданите теми. С неговия избор за професор ИФС ще спечели в редиците си блестящ млад учен с отлични перспективи за още по-нататъшно развитие и разгръщане на неговия творчески потенциал. Затова ще гласувам убедено „за“ избирането на доц. Карталов за академичната длъжност „професор“ в професионално направление 2.3. Философия. Призовавам и другите членове на научното жури да гласуват по същия начин.

София

проф. емеритус дфн Веселин Петров:

03.11.2025 г.